

تبیین سبک زندگی اسلامی-ایرانی با استفاده از فرمایشات مقام معظم رهبری

یکی از موضوعاتی که امروزه سیاستگذاران و برنامه ریزان سطح کلان جوامع و همچنین اندیشمندان و نظریه پردازان در عرصه مدیریت مسائل عمومی را به خود مشغول ساخته است، گسترش آسیب های اجتماعی در سطح زندگی فردی، گروهی و ملی است. یکی از مفاهیمی که می تواند پشتوانه مناسبی را برای تبیین و ارائه راهکارهای علمی جهت برون رفت از این وضعیت فراهم سازد، «تئوری سبک زندگی»^۱ است. این تئوری مرکب از تئوری های میان رشته ای است که عوامل مشترک رویکردهای علمی مختلف را با هم در می آمیزد؛ به گونه ای که مفاهیم زیست شناسی تکاملی^۲، فلسفه هستی گرایانه^۳، روانشناسی شناختی^۴، تئوری یادگیری اجتماعی^۵ و مدل های مختلف روان درمانی را با یکدیگر تلفیق می سازد (Walters, 1998, P.147).^۶ بر اساس تعریف گروه تحقیقاتی اتحادیه اروپا، سبک زندگی عبارت است از الگوهای عملی و مصرفی که بوسیله مردم بکار گرفته شده و ضمن معرف بودن مردم آن جامعه، آنها را از مردم سایر جوامع متمایز می سازد. این الگوهای عملی و مصرفی، نحوه دستیابی به نیازهای اساسی؛ فراهم نمودن کیفیت زندگی بهتر؛ کمینه سازی استفاده از منابع طبیعی، انتشار گازهای گلخانه ای، اتلاف منابع و آلودگی محیط زیست در چرخه زندگی؛ و همچنین به مخاطره نیانداختن نیازهای نسل های آینده را شامل می شود (EU, 2012, pp.24-25).^۷ سبک زندگی با روش های انجام کار، خوردن، مصرف کردن و بروز دادن رفتارها در تعامل با محصولات، اشیا و زیر ساختارها سروکار دارد. سبک زندگی ارتباط بسیار نزدیکی با مصرف کالاها و خدماتی دارد که به نوبه خود بر جریان مواد اولیه و منابع در جامعه تاثیرگذار هستند. به عبارت دیگر، سبک زندگی، سطوح و الگوهای مصرف افراد در جامعه را هدایت می کند و کلیه زمینه های اجتماعی، فرهنگی، فنی، اقتصادی، سیاسی، نهادی، جغرافیایی و فعالان سرتاسر جامعه را در بر می گیرد (EU, 2012, p.24). یکی از مفروضات اصلی تئوری سبک زندگی که نشأت گرفته از تئوری یادگیری اجتماعی است، بر این مبنا استوار است که محیط در حال تغییر مستمر است و این تغییر، حیات موجودات زنده را تهدید می کند (Walters, 1998, P.148). مطالعات تجربی نشان می دهد که بین سبک زندگی و سلامتی افراد ارتباط علی و معلولی وجود دارد. سبک زندگی عاملی مهم در تبیین تفاوت های سلامتی در میان افراد مختلف است و اطلاعات سبک زندگی برای ارتقای سلامتی مورد استفاده قرار می - گیرد (Ericsson, 1997, P.145).^۸

¹ - Lifestyle Theory

².Evolutionary biology

³ Existential philosophy

⁴.Cognitive Psychology

⁵.Social learning theory

⁶. Walters Glenn, " Psychotherapy integration: contributions from Lifestyle theory ". Journal of Psychotherapy Integration, Vol.8, No.3, 1998, PP.147-159.

⁷. European Commission's Seventh Framework Programme, (2012), Seventh Framework Programme . SUSTAINABLE LIFESTYLES:TODAY'S FACTS &TOMORROW'S TRENDS.

⁸. Ericsson Asa, "The importance of Lifestyle to self -assessed health", Health policy, 42, 1997, PP.145-155.

یافته ها و آمارهای برگرفته از مطالعات محققان نشان می دهد که حتی در کشورهای اروپایی، سبک زندگی فعلی موجبات رفاه و بهبود کیفیت زندگی را فراهم نموده و این کشورها در این زمینه با چالشهای عدیده ای مواجه هستند. این محققان بر این باورند که برای دستیابی به سبک زندگی پایدار تا سال ۲۰۵۰ میلادی بایستی الگوهای رفتاری جوامع دچار دگرگونی اساسی شود (EU, 2012, pp.17-27). «برونسو»^۹ و «گرانرت»^{۱۰} تعریفی از سبک زندگی ارائه می دهند که چارچوب ارائه شده به وسیله آنها شامل «رویکرد وسیله - هدف»^{۱۱} برای «رفتار مصرف کننده»^{۱۲} است و بطور مشخص ساختارشناسی سلسله مراتبی را شکل می دهد که در سطح بالای سلسله مراتب، ارزش های فردی و اجتماعی تعریف شده اند (Brunso et al., 2004, P.665).^{۱۳}

همانگونه که اندیشمندان و حتی صاحب نظران اروپایی بر آن اذعان دارند، در بررسی مفهوم واژه ی سبک زندگی باید به تفاوت های فرهنگی و بسترهای ارزشی هر جامعه توجه کرد. رهبر معظم انقلاب اسلامی در مهرماه سال ۱۳۹۱ در جمع مردم خراسان شمالی، بیاناتی ایراد نمودند که بی شک می توان آن را به عنوان چارچوبی اساسی جهت تبیین مفهوم «سبک زندگی» در بستر فرهنگ اسلامی - ایرانی قلمداد نمود. نکات مطرح شده از سوی مقام معظم رهبری را می توان در قالب گزاره های ذیل دسته بندی نمود:

- **سبک زندگی همان عقل معاش در معارف اسلامی است که شامل تمامی مسائل متن زندگی می شود:** رهبر انقلاب اسلامی، در تشریح مفهوم سبک و فرهنگ زندگی، به مسائلی نظیر: خانواده، ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، تفریحات، کسب و کار و رفتارهای فردی و اجتماعی در محیطهای مختلف، اشاره کردند و افزودند: در واقع سبک زندگی به همه مسائلی بر می گردد که متن زندگی انسان را شکل می دهند. حضرت آیت الله خامنه ای، با اشاره به توجه عمیق اسلام به مفهوم سبک و فرهنگ زندگی افزودند: در معارف اسلامی، اصطلاح عقل معاش در مفهوم جامع خود، مترادف مفهوم سبک و فرهنگ زندگی است و در قرآن کریم نیز آیات فراوانی در این زمینه وجود دارد.
- **سبک زندگی بخش حقیقی تمدن سازی نوین اسلامی:** رهبر انقلاب اسلامی برای تبیین بیشتر اهمیت سبک زندگی به تشریح جایگاه آن در تمدن نوین اسلامی پرداختند و افزودند: اگر پیشرفت همه جانبه را به معنای تمدن سازی نوین اسلامی بگیریم، این تمدن دارای دو بخش «ابزاری» و «حقیقی یا اساسی» خواهد بود که سبک زندگی بخش حقیقی آن را تشکیل می دهد. حضرت آیت الله خامنه ای، تحقق هر دو بخش تمدن نوین اسلامی را ضروری خواندند و افزودند: بخش ابزاری، یا سخت افزاری این تمدن، موضوعاتی است که در فضای امروز، به عنوان نمودهای پیشرفت مطرح می شود. موضوعاتی از قبیل علم، اختراع، اقتصاد، سیاست، اعتبار بین المللی و نظائر آن. ایشان، خاطر نشان کردند: در این زمینه البته پیشرفتهای خوبی داشته ایم

⁹ - Bronso

¹⁰ - Grunert

¹¹ - Means – End approach

¹² - Consumer Behavior

¹³ Brunso Karen and Scholderer Joachim and Grunert Klaus, "Closing the gap between values and behavior: a Means-end theory of Lifestyle", Journal of Business Research, 57, 2004, PP.665-670.

اما باید توجه کرد که این پیشرفتها، وسایل و ابزاری است برای دستیابی به بخش حقیقی و نرم افزاری تمدن اسلامی یعنی سبک و شیوه زندگی. ایشان تأکید کردند: پیشرفت در علم و صنعت و اقتصاد و سیاست که بُعد ابزاری تمدن اسلامی را شکل می دهد وسیله ای است برای دستیابی به سبک و فرهنگ صحیح زندگی و رسیدن به آرامش، امنیت، تعالی و پیشرفت حقیقی. معظم له، مفهوم پیشرفت را تداعی کننده حرکت، راه و صیوروت دانستند و افزودند: در هر برداشتی (چه مادی و چه معنوی) از مفهوم توقف ناپذیر پیشرفت، سبک زندگی، رفتار اجتماعی و شیوه زیستن اهمیت فراوانی دارد. ایشان بر این باورند که بدون پیشرفت در بخش حقیقی تمدن سازی نوین اسلامی یعنی «سبک و فرهنگ زندگی»، اهداف این تمدن بزرگ محقق نخواهد شد. از دیدگاه ایشان متأسفانه ما در این بخش، پیشرفت چشمگیری نداشته و مثل بخش اول یعنی علم و صنعت و نظائر آن پیشرفت نکرده ایم.

● پرسش های آغازین برای یافتن پاسخ های محققانه در جهت احتلای سبک زندگی: حضرت آیت الله

خامنه ای، با توجه به نو بودن بحث "سبک زندگی" در ادبیات و فضای گفتمانی کشور، سخنان خود را با نوعی آسیب شناسی عینی ادامه دادند و به طرح سؤالات متعدد پرداختند که هر یک از این سؤالات می توانند به عنوان سوال اصلی محققان، زمینه ساز پژوهش های کاربردی در عرصه های مختلف علمی گردند: چرا فرهنگ کار جمعی در ایران ضعیف است؟ چرا در روابط اجتماعی، حقوق متقابل رعایت نمی شود؟ چرا در برخی مناطق، طلاق زیاد شده است؟ چرا در فرهنگ رانندگی انضباط لازم رعایت نمی شود؟ الزامات آپارتمان نشینی چیست آیا رعایت می شود؟ الگوی تفریح سالم کدام است؟ آیا در معاشرتهای روزانه، همیشه به هم راست می گوئیم؟ دروغ چقدر در جامعه رواج دارد؟ علت برخی پرخاش گریها و نابداریها در روابط اجتماعی چیست؟ طراحی لباسها و معماری شهرها چقدر منطقی و عقلانی است؟ آیا حقوق افراد در رسانه ها و در اینترنت رعایت می شود؟ علت بروز بیماری خطرناک قانون گریزی در برخی افراد و بعضی بخشها چیست؟ چقدر وجدان کاری و انضباط اجتماعی داریم؟ توجه به کیفیت در تولیدات داخلی چقدر است؟ چرا برخی حرفها و ایده های خوب در حد حرف و رؤیا باقی می ماند؟ ساعات کار مفید در دستگاها چرا کم است؟ چه کنیم ریشه ربا قطع شود؟ آیا حقوق متقابل زن و شوهر و فرزندان در خانواده ها بطور کامل رعایت می شود؟ چرا مصرف گرایی، برای برخی افتخار شده است؟ و چه کنیم تا زن هم کرامت و عزت خانوادگیش حفظ شود و هم بتواند وظایف اجتماعی خود را انجام دهد؟ رهبر انقلاب اسلامی پس از طرح فهرست وار این سؤالات افزودند: دهها سؤال و مسئله اساسی دیگر نیز وجود دارد که همه آنها با سبک و فرهنگ زندگی مرتبطند و به علت اهمیت این مسائل در زندگی انسان است که قضاوت در مورد یک تمدن با توجه به پیشرفت آن در بخش سبک و فرهنگ زندگی صورت می پذیرد.

● تقلید از سبک زندگی غربی معادل با نابرد سازی هویت ملی و اسلامی: حضرت آیت الله خامنه ای در

ترسیم چگونگی شکل گیری سبک و شیوه زندگی افزودند: فرهنگ زندگی، متأثر از تفسیر ما از زندگی است و هر هدفی را برای زندگی تعیین کنیم، سبک خاصی را به همراه می آورد. ایشان با تأکید بر پرهیز

کامل از تقلید از سبک و سلوک زندگی در تمدن غربی خاطر نشان کردند: ما البته بنای بر غرب ستیزی نداریم، اما بر اساس بررسی و تحقیق تأکید می کنیم که تقلید از غرب، هیچ ملتی را به جایی نمی رساند. معظم له، با استناد به تجربیات مکرر چند قرن اخیر خاطر نشان کردند: فرهنگ غرب، اصولاً فرهنگی مهاجم است و به هر دلیلی در هر کشوری رواج یابد، بتدریج فرهنگ و هویت آن ملت را نابود می کند.

● **دین مبین اسلام منبعی غنی برای کارآمد سازی سبک زندگی اسلامی - ایرانی:** حضرت آیت الله خامنه ای، پس از تبیین اهمیت عینی «سبک و فرهنگ زندگی»، به مبانی کارگشای این مبحث از منظر اسلام پرداختند و تأکید کردند: اسلام، «خردورزی، اخلاق و حقوق» را مایه های اصلی فرهنگ صحیح می داند و ما نیز باید بطور جدی به این مقولات پردازیم و گرنه پیشرفت اسلامی و تمدن نوین اسلامی شکل نخواهد گرفت. رهبر انقلاب خاطر نشان کردند: در بحث سبک و فرهنگ زندگی، اسلام عزیز همه نیازهای انسان را برآورده می سازد و دانشوران حوزه و دانشگاه باید علاوه بر تلاش در فقه و حقوق، در بحث اخلاق اسلامی و عقل و سلوک عملی اسلام نیز کارهای متراکم و با کیفیت انجام دهند تا نتایج این تلاشها مبنای برنامه ریزی و تعالیم نسلها قرار گیرد.

ضرورت آسیب شناسی سبک زندگی با بهره گیری از اندیشمندان حوزه و دانشگاه: رهبر انقلاب اسلامی، آسیب شناسی و علت یابی در زمینه عدم پیشرفت لازم در موضوع سبک و فرهنگ زندگی را ضروری خواندند و با دعوت از اندیشمندان حوزه و دانشگاه، نخبگان سیاسی و فکری، دستگاههای مرتبط با فرهنگ، تعلیم و جوانان خاطر نشان کردند: در این زمینه باید همه به خود نهیب بزنیم و ضمن تلاش جدی برای آسیب شناسی، به چاره جویی و جستجوی راههای علاج پردازیم. ایشان ابراز اطمینان کردند: اگر گفتمانی در زمینه آسیب شناسی و چاره جویی مشکلات موجود در سبک و فرهنگ زندگی بوجود آید، با توجه به نشاط و استعداد جوانان، حتماً درخشندگی ملت ایران در این زمینه نیز، چشم جهانیان را متوجه خود خواهد کرد. نخبگان و صاحبان فکر و اندیشه، باید با محوریت قرار دادن سوالات، چالشها و گزاره های مطرح شده از سوی مقام معظم رهبری در خصوص سبک زندگی اسلامی - ایرانی، به این مفهوم مهم پردازند و با آسیب شناسی وضع موجود سبک زندگی در ایران، سازوکارهای علمی و اجرایی لازم را پیشنهاد نمایند.

سید محمد مقیمی

moghimi@ut.ac.ir